

EL MALSON

Josep Sanahuja

Podem dir que un malson és aquell somni que ve a interrompre el repòs. És a dir, sempre que hi ha una interrupció del repòs podem parlar de malson o somni d'angoixa, fins i tot quan el somni sigui plaent.

Tenim doncs tres elements per poder parlar del malson: el somni, que és per on es presenta el malson, l'angoixa com una manifestació particular, i la interrupció del repòs, que equival al despertar.

Del somni sabem que és una via freudiana d'accés a l'inconscient, i que troba un límit en la seva interpretació, anomenat el melic del somni. Pel que fa a l'angoixa, Lacan l'assenyala com una via d'accés al real. Això vol dir que el malson seria la via d'accés al real de l'inconscient? Després, si el somni o l'activitat onírica és per Freud el guardià del repòs, la seva interrupció, el despertar, de què es tracta?

El malson en la lògica del somni

El primer pas de Freud en la seva formulació teòrica sobre el somni, va ser que tot somni té un sentit, però que aquest només apareix després de ser interpretat.

El que recordem quan ens despertem, encara no se sap ben bé el que és. És a dir, el somni en si mateix no vol dir res, i perquè esdevingui la interpretació el somni ha de ser explicat sota les condicions de l'associació lliure i en transferència, que són les dues tècniques que utilitza la Psicoanàlisi. I és en aquestes condicions que diem: el somni es presenta com una realització de desitjos.

Per descomptat, això també passa en els malsons o somnis d'angoixa, encara que pensar el malson com la realització d'un desig pot semblar un contrasentit.

La tesi freudiana, que implica que els somnis són una realització de desitjos, passa per tres moments en la seva obra¹: En un primer moment, qualsevol somni és una realització de desitjos, i per això és interpretable. Un segon temps correspon a l'aparició del "més enllà del principi de plaer", que amb els somnis traumàtics fan excepció i que contradiuen

---

¹ Silvia Baudini y Fabián Naparstek. "Presentación del XII congreso de la AMP", en *El Psicoanálisis*, 34. ELP, 2019, p. 18-19.

l'anterior. Finalment, en un tercer moment Freud accepta variar la tesi inicial, i conclou que la fixació inconscient a un trauma és el principal obstacle de la funció del somni. Amb això, la tesi inicial del somni com la realització de desitjos, passa a ser "un intent de realització", amb la possibilitat que sigui fallit.

Freud inclourà el malson en la seva *Traumdeutung*, amb les seves dues fórmules canòniques²:

- "(...) segueix sent possible que també els somnis penosos i els d'angoixa es revelin, després de la interpretació, com a compliments de desig". (vol. 4, p. 154)
- "(...) els somnis d'angoixa són somnis de contingut sexual on la libido que els correspon s'ha mudat a angoixa, com en l'angoixa neuròtica que brolla de la vida sexual". (p. 178)

Llegim la primera part d'aquesta última cita amb la revisió feta per Freud de la seva teoria de l'angoixa: és la libido la font d'angoixa ja que conté en si mateixa el seu límit, l'angoixa de castració (nom freudià de l'impacte del gaudi contra el mur del llenguatge). Posem aquí l'accent en la libido que no troba acomodament. Considerem aquest punt com a central en la funció del malson: afrontar, en la presa que s'efectua de el cos, aquest real que és la irrupció d'un gaudi que no té instruccions.

L'assaig de E. Jones sobre *El malson*

En el *Seminari 10, L'angoixa*, Lacan recomana la lectura del llibre d'Ernest Jones sobre *El malson*, en especial pel que fa a la seva fenomenologia.

Tal com Jones estableix a l'inici de l'obra, el malson consta de tres característiques essencials: "1) una por mortal; 2) una sensació d'opressió que dificulta en forma alarmant la respiració; i 3) la convicció d'una completa paràlisi"³. A continuació, després de fer referència a diversos autors, repassant la fenomenologia del malson i les seves manifestacions empíriques, addueix que tals manifestacions són predominantment psíquiques, i tenen com fenomen central un sentiment mòrbid d'angoixa (*Angst*). Aleshores, seguint els treballs de Freud, lliga l'angoixa a la repressió patològica de la pulsio sexual, i referint-se a la *Traumdeutung*, ens recorda que "com més gran és el conflicte entre el desig reprimat i la ment conscient, més deformat serà el somni que representa la realització d'aquest desig i menys reconeixible i probable li semblarà a l'individu la

---

² Daniel Roy. "Le cauchemar: une expérience toujours actuelle", en *Papiers* 3. P. 22.

https://congresoamp2020.com/es/el-tema/papers/papers_003.pdf

³ Ernest Jones. "La pesadilla", en *Obras escogidas*, RBA, Barcelona, 2006, p.42

interpretació que se li ofereix"⁴. Així, el desig que el somni realitza resultaria tan inadmissible per a la consciència que s'ha de presentar desfigurat sota una aparença que generi en el somiant sensacions oposades a la satisfacció, principalment angoixa o por.

També destacar la investigació etimològica de la paraula *nightmare* (malson, en anglès), a la qual dedica l'última part de l'obra. Si la primera meitat de la paraula fa referència al caràcter nocturn del terrorífic visitant (*night*), la segona (*mare*) deriva de "mara", que significa literalment "un esclafador" i refereix de manera directa a la segona característica principal del malson segons Jones, la del pes que oprimeix el pit del somiant dificultant la seva respiració. Aquest pes asfixiant està encarnat en la figura de l'íncube o el súcube, com bé mostra el quadre de Fuseli titulat precisament *El malson* i que es reproduïx en l'inici de l'obra.

Resumint, en paraules de l'autor: "la veritable causa del malson té així dos atributs essencials: 1) sorgeix de dins, 2) és d'origen mental (un desig sexual en estat de repressió)"⁵.

Llavors, de l'obra de Jones pot extreure's que la relació entre el desig i l'angoixa té el seu reflex més nítid en el fenomen del malson.

El malson com una experiència sempre actual

Fent referència al llibre de Jones i al malson com una experiència sempre actual, Lacan aleshores recorda que en la seva dimensió principal "l'angoixa del malson és experimentada com l'angoixa del gaudi de l'Altre"⁶. Tal com s'ha vist que desig i angoixa són indissociables en els malsons, ara es veu aparèixer en la perspectiva lacaniana la noció de gaudi que permet articular ambdues.

---

⁴ Ibid., p. 63

⁵ Ibid., p. 355

⁶ Jacques Lacan. *El Seminario 10, La angustia*. Paidós. p. 73

Subratllem que Lacan diu que és experimentada com a gaudi de l'Altre; no diu que és el gaudi de l'Altre, sinó que és una experiència, respecte d'aquest gaudi de l'Altre. Dit d'una altra manera, que és sentit, és viscut pel subjecte com si tingués una experiència, en el somni, de ser objecte del gaudi de l'Altre. És a dir que, en aquest tipus d'experiència, la del malson, la qüestió relativa a l'angoixa es planteja en relació a l'Altre, però de l'Altre en la seva dimensió de gaudi.

Aleshores diu: "el correlatiu al malson és l'íncub i el súcub" -que són dos figures que Jones agafa de la mitologia medieval. Lacan defineix aquestes figures demoníques com "aquell ésser que t'oprimeix el pit amb tot el seu pes opac de gaudi estranger, que t'aixafa sota el seu gaudi"⁷. És un enunciat, que en el fil de la lectura de Jones, tenim les qüestions típiques del malson: la dimensió del subjecte en posició d'objecte, els fenòmens corporals d'agitació, respiració, l'estranyesa o alteritat del gaudi de l'Altre.

Però Lacan afegeix que el malson, a més d'aixafar al somiant, també l'interroga: "El primer que es veu en el mite, però també en el malson viscut, és que aquell ésser que pesa pel seu gaudi és també un ésser que interroga, i fins i tot que es manifesta en aquella dimensió desenvolupada de la pregunta que es diu enigma"⁸.

El malson i el despertar

El despertar també és característic del malson. El malson i el despertar que provoca, venen a assenyalar el límit del somni en la seva funció homeostàtica davant un real traumàtic. S. Freud pren com a exemple pertinent els malsons repetitius dels soldats que tornen de la guerra i que segueixen repetint en els seus somnis les escenes traumàtiques que han viscut.

A propòsit dels somnis traumàtics, en el *Seminari 11, Els quatre conceptes fonamentals de la psicoanàlisi*, Lacan s'interroga per l'ambigüitat de la funció del despertar, i al mateix temps per la funció del real en aquest despertar. "El despertar, com no veure que té un doble sentit?, que el despertar que ens torna a situar en una realitat constituïda i representada compleix un servei doble? El real cal buscar-lo més enllà del somni -en el que el somni ha recobert, embolcallat, amagat, rere la falta de representació, de la qual només hi ha en ell el que fa les seves funcions, un lloctinent. Aquest real, més que qualsevol altre, governa les nostres activitats"⁹.

---

⁷ Ibid., p. 73

⁸ Ibid., p. 73

⁹ Jacques Lacan. *El Seminario 11. Los cuatro conceptos fundamentales del psicoanálisis*. Paidós. p. 68

El que desperta és la pulsíó, amagada darrera el que fa de lloctinent de la representació que falta. Com assenyala Hebe Tizio¹⁰, Lacan fa una diferenciació entre el real pulsional i el real de la repressió primària. El primer es refereix a la funció del forat que dibuixa les zones erògenes, i es distingeix del que funciona en l'inconscient como allò no reconegut.

Així, el somni condueix a un enigma no interpretable; el punt on el somni arrela en el no reconegut, en un lloc que Freud en diu el melic del somni. L'escena onírica tot just és un embolcall d'allò que sempre hi és, el que roman sota la forma de la pulsíó en la realitat i que, en el malson, es manifesta sota la forma de l'encontre amb el real.

Respecte la funció del real en el despertar, podem recuperar el que Lacan diu en un dels últims seminaris, *El sinthoma*. A propòsit de Joyce, ens diu que l'escriptura de *Finnegans wake* és la solució de l'autor al menyspreu i futilitat de la història, que la considerava un malson. I més endavant afegeix també: "és a dir, un somni que, com tot somni, és un malson, encara que sigui un malson moderat (...) el somiador no és cap personatge particular, és el somni mateix"¹¹.

Els malsons serien, concretament, trobada amb el real. El treball metonímic i metafòric del somni no és altra cosa que l'intent de disfressar el desig que prem per ser significat o realitzat. És a dir, que tot somni és d'alguna manera un malson, tot i que temperat per la funció de la censura, però que en el seu fonament roman el real.

El que determina tot somni és que el real hi és sempre, a l'espera, i el malson és el moment en que el real "treu el nas": "La pulsíó de mort és el real, en la mesura que només es pot pensar com impossible. És a dir, que cada vegada que treu el cap, la punta del nas, és impensable. Abordar aquest impossible no podria constituir una esperança, ja que aquest impensable és la mort, que en el seu fonament en el real implica que no pugui ser pensada"¹².

Citant l'Hebe Tizio: "Lacan senyala que els somnis que desperten es relacionen més amb el sexe que amb la mort. La vigília és la continuació del somni per uns altres medis, els simptomàtics. Si el somni te una moderació sobre el gaudi és perquè l'anusament funciona bé defensivament. Quan el simbòlic s'afluixa s'entreu com aconeteixement de cos massiu aquest gaudi que desperta amb una doble maniobra, activa al subjecte i allibera al cos d'aquesta opressió podent recuperar la seva activitat onírica. És el cos que desperta quan percep brutalment allò que el podria aniquilar i restaura "la realitat". Es pot dir que el somni

---

¹⁰ Hebe Tizio. "El sueño es una pesadilla moderada", en *El psicoanálisis*, 33. ELP. P. 59

¹¹ Jacques Lacan. *El Seminario 23 El sinthoma*. Paidós. p. 123

¹² *Ibid.* p. 123

implica un gaudi moderat que es contenta amb el desxiframent mentre que en el malson el gaudi irromp. El somni vela el malson..."¹³.

---

¹³ Hebe Tizio. Op. Cit, p. 63